

עלייה לתורה

ראשי פרקים

- א. מספר העולים וחיוב הברכות
 - ב. עליית רשע לתורה
 - ג. עליית חילוני לתורה וסדר העולים
- סיכום

דווקא בבוא חילוני לבית הכנסת כשהוא מעוניין להשתתף בתפילה, תתעורר במלוא חריפותה השאלה האם אכן ניתן להעלותו לתורה. רגישות מיוחדת נודעת לשאלה זו כשהוא חוגג בר-מצווה לבנו, או אירוע אחר הזוקק עלייה לתורה. בפרק זה נלבן את מקורה וטעמה של תקנת קריאת התורה, מספר העולים ומי כשר לעלות.

א. מספר העולים וחיוב הברכות

תנא: הפותח מברך לפניו, והחותם מברך לאחריו. והאידינא, דכולהו מברכי לפניו ולאחריה, היינו טעמא דתקיננו רבנן: גזירה משום הנכנסין ומשום היוצאין (מגילה כא, ב).

סדרי קריאת התורה המוכרים לנו היום מבית הכנסת, הם תקנה שתקנו חז"ל מפני הנכנסים והיוצאים (כלומר, מי שנכנס או יצא ולא היה בתחילת הקריאה או בסופה, והוא עלול לחשוב שקראו בלא ברכה). מעיקר הדין, וכך היה המנהג הקדום כמובא לעיל, די היה בכך שהעולה הראשון יברך בתחילה והעולה האחרון בסוף.

שאלת יסוד אותה יש לברר אודות תקנת הקריאה בתורה היא, האם הברכות הן חלק מחובת הקהל? ה"י (או"ח קכד) כתב בשם כמה ראשונים להסביר את מנהג אלכסנדריה בעניית אמן לפי הנפת הסודרין (סוכה נא, ב), שהוא משום שאין הקהל חייבים בברכות התורה של העולים. גם מתשובת צ"ץ-אליעזר (ח"ז סי' א אות טז) עולה שאין ברכת העולים עיקר. שם הביא ראשונים ואחרונים שכתבו במפורש שעיקר התקנה הוא לשמוע את הקריאה, והעולים לתורה אינם אלא לכבוד היום ולא באו להוציא את הציבור ידי חובתם. מסיבה זו לא חלים על העולה התנאים הנדרשים משליח ציבור, ואישה וקטן עולים למניין שבעה (שו"ע או"ח רפב, ג). עוד יש להביא ראיה לכך שהברכות נתקנו מפני

כבוד התורה, שהרי העולים כבר בירכו ברכות התורה לעצמם, ומדוע עליהם לברך בשנית?⁸

יתירה מזו, לפי הברייתא דלעיל, הקטן עולה למניין שבעה ואף קורא לרבים. על הלכה זו הקשו, כיצד מוציא את הציבור ידי חובת הקריאה? המאירי תירץ (מגילה כד,א):

שאינן המצווה אלא להשמיע להם, ואין זה מצווה גמורה כשאר מצוות שנאמר בה כל שאינו מחויב... הרי מכל מקום יש לו שייכות בלימוד התורה (דבריו הובאו גם בציין-אליעזר שם אותיות טו-זט).

אמנם מצאנו מחלוקת הפוסקים, שחלקו לכאורה בסברה זו עצמה, והיא בדין המברך בלחש כשהציבור אינו שומע את ברכתיו (ב"י או"ח קלט). מהר"י אבוהב מדייק בדברי ראשונים שאינו צריך לחזור ולברך, ונראה שסבר שאין זו חובת הציבור. אמנם לדעת רבינו יונה והרא"ש צריך לחזור ולברך, ונראה לכאורה שסברו שעליו להוציא את הציבור ידי חובה. אלא שגם רבינו יונה נימק דעתו באופן אחר, שצריך לחזור ולברך על מנת להוציא את מי שלא בירך, או משום שלא כך הייתה התקנה לברך בינו לבין עצמו. בביאור-הלכה (שם ד"ה "והברכות בקול רם") האריך להביא ראיות שגם הסוברים שיחזור, לא אמרו כן אלא לגבי אמירת ברכו. גם לדעתו הסיבה לחזרה אינה מפני שהציבור צריך לצאת ידי חובה, אלא מכיוון שלא נתקיימה התקנה כצורתה – שהיא "כבוד הציבור".

גם אילו היינו סבורים שהברכות הינן חובת הציבור, יש לשאול האם הברכות היתרות על הראשונה והאחרונה – שנתקנו משום הנכנסים והיוצאים – אף הן בגדר חובה? אם כך הוא, יש מקום לדון בדינו של החילוני ובכשירותו להוציא את הרבים ידי חובתם. אולם אם לא מדובר בחובה אלא רק בחשש של טעות במראית העין, אין זה משנה מי הוא המברך.

על מנת לברר זאת, יש לבדוק האם גם לאחר תקנת הנכנסין והיוצאין נשארה תקנה ראשונה בעינה. מה יהיה הדין, למשל, במקרה שאי אפשר להעלות אלא ששה עולים – כגון כשיצאו חלק מהמניין תוך כדי קריאת התורה, שהדין הוא שממשיכים לקרוא (שו"ע או"ח קמג,א) – האם יסתפקו בשש ברכות, ויחזור המנהג להיות כתקנה ראשונה, או שיתנו לאחד העולים לברך פעמיים על מנת להגיע לשבע ברכות?

התוספתא (מגילה ג,ו) אומרת, שבית כנסת שאין בו מי שיודע לקרוא אלא אחד – עומד וקורא ויושב, ושוב עומד וקורא שבע פעמים. העיר על כך הרא"ש (מגילה פרק ג סי' י) שזה למנהגם, שהיו מברכים ברכה אחת בתחילה ואחת בסוף, לכן ישב שבע פעמים כדי לחלק את הקריאות. אבל למנהגנו אין צריך לשבת, כיוון שמברך שוב ושוב. כך פסק גם בשו"ע

א. חידוש גדול מצינו בט"ז (או"ח רפב,סק"ג), שאין הקטן עולה למפטיר בפרשת זכור – כיוון שגם ברכותיה הן דאורייתא! לדבריו, הברכות הן חלק מחובת הקריאה, ולמרות שאת הקריאה בעצמה קורא הש"ץ, שהוא גדול, הרי לא יצא ידי חובה בברכה. הפמ"ג (שם משב"ז סק"ב) הקשה עליו ונשאר בצ"ע, ועיין מקראי קדש (פרנק) פורים עמ' סט-עה.

(או"ח קמג,ה). מכאן מוכח שלאחר תקנת הנכנסין והיוצאין לא חוזרים עוד לתקנה הראשונה. אך מדברי הרי"ף והרמב"ם יש לדייק שגם התקנה הראשונה נשארה², ולהלן (סעיף ג) יובא מי שסומך עליה.

עוד יש להביא בנידון זה את דברי הגמרא (מגילה כב,א), האומרת שבבית-הכנסת של רב בירכו העולים רק ברכה שלפניה ולא שלאחריה, חוץ מן העולה האחרון. זאת מכיוון שהיו אמנם מי שאיחרו להגיע, אך איש לא יצא באמצע הקריאה מפני כבודו של רב. מכאן שגם לאחר התקנה לא נעשו ארבע-עשרה הברכות ל"חיוב" על השומעים.

נמצא שלרוב הפוסקים אין ברכות העולים לתורה חובה על כל יחיד, אלא תקנת הציבור. משום כך יכול הקטן לעלות לתורה, ומבחינה זו אין סיבה לפסול גם את החילוני. גם לפוסקים הגורסים שזו חובת כל אחד ואחד – יתכן שדי בקיומו של עיקר התקנה בברכת הראשון והאחרון, ואין חיוב על היחיד בשמיעת כל הברכות.

יש להעיר שהפוסקים שיובאו להלן (סעיפים ב-ג) ועסקו בנידון זה, לא דנו בעניין כשרות העולה להוציא את הרבים ידי חובתם (וכדברינו לעיל, שאין כאן גדר הוצאת ידי חובה בברכות).

ב. עליית רשע לתורה

קודם שנדון בשאלה האם יש פגם בכך שמעלים חילוני לתורה, עלינו לברר מה מעמדו של העולה בימינו, כשאינו קורא בתורה בעצמו. בשאלה זו דן בהרחבה הרב וולדינברג (ציץ-אליעזר ה"ל³), ומביא בזה מחלוקת הפוסקים. רבים סוברים שהעיקר הוא הקורא ולא העולה, ולכן התירו להעלות קטן לא רק לשבעה קרואים, כדברי הברייתא (מגילה כג,א), אלא גם לקריאת פרשת המוספים. כמה פוסקים אף התירו להעלות קטן לארבע פרשיות,

ב. הרי"ף (מגילה פרק הקורא עומד) והרמב"ם (הלכות תפילה יב,ז) הביאו את התוספתא כצורתה, ומשמע שאם אין מי שיודע לקרוא חוזרים לתקנה ראשונה, ורק היחיד היודע מברך תחילה וסוף, ולכן צריך באמצע לשבת ולחזור כדי למלא את מספר העולים לתורה. אמנם הכסף-משנה (שם) הלך בעקבות הרי"ף והסביר גם בדעת הרמב"ם שצריך לברך בכל פעם, ולכן תמה עליו למה צריך לרדת ולחזור שוב ושוב, ודחק לתרץ שבכל זאת סבור הרמב"ם שיש לעשות היכרא. אבל הפשט לכאורה אינו כדבריו אלא כנזכר לעיל.

יש להעיר עוד מדין יצאו מקצתן, שהכסף-משנה (שם ח,ו) הסתפק שמא רק מי שכבר עלה ובירך ימשיך לקרוא ולא יעלו עוד אחרים לפי התקנה החדשה, או שכיוון שלא עלו כל העולים לא נגמרה המצווה וימשיכו לעלות ולברך, והכריע כאפשרות השניה. מדבריו כאן עולה גם כן שלא נשארה כלל התקנה הראשונה, שהרי לא הביא אפשרות שהמברך הנוכחי ימשיך ויקרא ורק יפסיק להעלות עוד כתקנה הראשונה, ויברך בעצמו בסוף. אבל בביאור-הלכה (סי' קמג ד"ה "ויצאו מקצתן") הביא מספר האשכול שאותו שעלה יגמור חלקו ויברך, ואחריו ימשיך למניין שבעה ללא ברכה, וזה מעין תקנה ראשונה. ראה מה שאכתוב לקמן בשם הרבנים הענקין ואבא שאול המסתמכים על תקנה ראשונה, ובשם הרב פיינשטיין החולק על סברה זו.

ג. עיין גם משיב-מלחמה ח"ב סי' קז, שדן בנושא פרק זה ומתיר להעלות חילוני לתורה.

ואפילו לפרשת זכור¹ (ב"ח או"ח תרפה, חיי-אדם כלל לא, שו"ע הרב או"ח רפב, טז). נמצא שבכל סוג של עולה, חובת הציבור – שהיא הקריאה – מתקיימת בכשרות. מעתה עלינו לשאול, האם העלאת חילוני לתורה כשלעצמה ובלי קשר לחובת הציבור היא עניין רצוי או לא.

בספר חסידים (סי' תשסח) כתב:

לא יתכן לקרוא לספר תורה בפרשת עריות למי שהוא חשוד על העריות... כדי שלא ילבין פניו ברבים.

וכתב על זה בכנסת הגדולה (סי' רפב בהגהות הטור), שזה דווקא בחשוד, אבל כשידוע שעבר – אדרבה ראוי לקרוא, כדי שיתבייש וידע עונשם ויפרוש מהם. וכן כתבו באליה רבה (סי' קלח) ועוד. נמצא שלדעתם ראוי להעלות לתורה את העבריין, כדי שיחזור בתשובה.

הרב חיים פלאג' (שו"ת לב חיים ה"ב סי' קעה) דייק מדברי ספר חסידים, שדווקא להעלותו לפסוקים של העבירה בה נכשל הוא שאסר, ומשום הלבנת פניו ולא משום שפסול. מכאן שלשאר עליות כשר, למרות שעדיין מחזיק במעשיו הרעים.

החתם-סופר (שו"ת או"ח סי' טו) כתב בשם רבו, שמנהג חסידות הוא שלא להעלות מי שהוא עבריין על אותם פסוקים שקוראים בזמן עלייתו, משום שאינו ראוי לקרוא בתורה את אותם הפסוקים שהוא עובר עליהם. הן מדברי ספר חסידים והן מדברי החת"ס עולה שאין איסור בעצם העובדה שעובר עבירה עולה לתורה, שהרי לדבריהם יכול לעלות בפרשה אחרת, למרות שמדובר במי שעובר על עריות או על כל מצווה אחרת שבתורה (יש לציין כי הפוסקים הנ"ל לא פירשו דעתם במי שעובר על עבירות רבות מאוד, או מי שבאופן עקרוני פורק עול מלכות שמים, וראה להלן סעיף ג בדברי הבא"ח ועוד אחרונים).

לעומתם, התנגד החכם-צבי (סי' לח) באופן עקרוני להעלאת רשע:

העושים ביד רמה בשאט נפש ופורקים מעליהם עול מצוות, וביחוד מחללי שבת בפרהסיא, שהוא כגוי גמור כדאמרינן בעירובין, ואיך יתכן שיעלה לקרות בתורה בציבור?! והלא אין לך חילול ה' וכיבוי מאור הדת גדול מזה!

עוד כתב (שם סי' יג) שהרי זה כעניין שנאמר: "ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי"².

ד. יש לציין שהמחבר והרמ"א (רפב, ד) ועוד פוסקים רבים סבורים שקטן יכול אף לקרוא כל הפטרה, לרבות פרשת זכור. הסברה היא כנראה כדברי המאירי, המובא בפנים (לעיל סעיף א).

ה. אמנם בסימן יט נקט החכ"צ לשון חריפה פחות: "אין נכון לקרותו לתורה, כעניין שנאמר ולרשע וכו'". הרב וואזנר דקדק (שבט-הלוי ח"ז סי' יט) שלא ראוי, אבל אין איסור ממש. אמנם בסימן לח דבריו של החכ"צ ברורים לאיסור גמור, וקשה לחלק בין המקרים.

בשיטת החכם-צבי הלך גם הפרי-מגדים. על דברי המחבר (שו"ע או"ח קמא,ו), שכתב שיכולים לקרוא שני אחים בזה אחר זה, אולם אין מניחים לעשות זאת מפני עין הרע, כתב הפמ"ג (א"א סק"ח) שיש טעם נוסף בדבר – שהרי הם פסולי עדות, והקריאה בתורה כמוה כעדות על דבריה, וכל שכן מי שפסול לעדות מחמת עבירה שאין להעלותו לתורה. אמנם יש להעיר שמקור דבריו הוא בארחות-חיים (הלכות שני וחמישי אות כו), ושם הביא דברי מהר"ם מרוטנבורג החולק על טעם זה וסובר שהסיבה היא רק משום עין הרע, וכמו שכתב בשו"ע. הגר"א (בהגהותיו על השו"ע שם) סתר סברת הארחות-חיים מדברי הגמרא שהכל עולין למניין שבעה, אפילו אישה ואפילו קטן, והרי הם פסולים לעדות! אלא מכאן שאין כאן גדר עדות כלל.

הבן-אישי-חי (בספרו רב-פעלים ח"ב או"ח סי' יא) דן אף הוא בשאלת עלייה לתורה של עוברי עבירה, וכתב שכיוון שלא נמצאו דברי החת"ס והפמ"ג בספרי הראשונים, אע"פ שודאי יש לחוש לדבריהם במקום שאפשר, מכל מקום יש לחשוש יותר שמא תצא "איבה ושנאה ומחלוקת" ממה שלא נעלה אותם. עוד כתב: "וגם יש לחוש דפקר טפי, ובפרט בזמנים אלו".¹

בהמשך סייג את דבריו, שאם מדובר במחלל שבת בפרהסיא או במבעט במצווה, או שאומר בפירוש שאינו מאמין בחז"ל – אין מצרפים אותו למניין עשרה, ואין להעלותו לתורה אלא בדילוג – לאחר שגמרו לקרוא את חובת היום. אפשרות אחרת היא להעלות אחריו עולה כשר, ולקרוא עימו את הפסוקים שקרא העולה הרשע (יש לציין שדבריו אמורים בעבריין חלקי או בכופר בחז"ל, אבל גם הוא לא פירש אם היה מתיר גם בכופר בה' או בתורה מן השמים ח"ו, ולהלן סעיף ג נדון בדבר).

הרמב"ם (הלכות תפילה טו,ו) פסק שלא למנוע מכהן שאינו מדקדק במצוות לישא את כפיו, שאין אומרים לאדם רשע הוסף רשע והימנע מן המצוות. על דבריו הוסיף הב"י (או"ח סו"ס קכה) שזה אפילו כשעדיין לא חזר בתשובה, והב"ח כתב שכן הדין אפילו עבר על גילוי עריות.

הרב עובדיה יוסף (יחזקאל-זעת ח"ב סי' טז) פסק שהוא הדין לעניין עלייה לתורה, שאע"פ שהיא מצוות הציבור ואינה מוטלת על היחיד – אין למונעו ממנה. עוד הביא שם חבל פוסקים הסוברים שיש להעלות לתורה גם מי שמגלח זקנו בתער, מאחר שהדור פרוץ ואינו חושב שזו עבירה, ובעיקר כיוון שיש לקרב ולא לרחק כדי שלא יפשע יותר. נראה שגם האוסרים לישא כפיים או לברך, מתירים לתת שאר כיבודים שאין בהם ברכה והזכרת שם שמים, כגון הגבהה, פתיחה וכדומה (ע"פ אגרות-משה או"ח ח"ג סי' כא-כב).

אמנם, יש לציין את דברי הרב פיינשטיין (אגרות-משה או"ח ח"א סי' לג), שכתב שאם היו הרב והקהל רוצים לגדור גדר כדי להרתיע עוברי עבירה וכדומה, הרשות בידם. דבריו

1. כך בזמנו של הבן איש חי, שנפטר בשנת תרס"ט, וקל וחומר לזמננו.

אמורים אמנם בעניין נשיאת כפיים למחלל שבת, אך סברה פשוטה היא שהוא הדין במניעת עלייה לתורה.

עניית אמן על ברכתו של כופר

עד כאן דנו ברשע שאמנם אינו מקיים מצוות, אך גם אינו מוחזק לכופר. אדם כזה שיש בלבו אמונה בה' ורק מעשיו מקולקלים הם, כיוון שבא לברך ודאי התכוון למה שמוציא מפיו וברכתו ברכה. אך יש לשאול: מה דין הכופר שעלה ובירך? האם ברכתו ברכה, והאם עונים עליה אמן?

הרב פיינשטיין (אגרות-משה או"ח ח"ב סי' נ) כתב שברכת הכופר אינה ברכה ואין עונים אחריו אמן, שהרי אלו מילים בעלמא. לכן לדעתו אין לכבד בברכה מי שמוגדר רפורמי או קונסרבטיבי, ואם בירך אין לענות אחריו אמן. וכתב עוד (שם ח"ג סי' יב) שגם אם למד את כפירתו מאבותיו והוא תינוק שנשבה, סוף סוף כיוון שאינו מאמין אין זו ברכה. אבל אם הוא מאמין, אלא שעובר עבירות – ברכתו ברכה ומוציא אחרים ידי חובתם.

ג. עליית חילוני לתורה וסדר העולים¹

נראה שלמעשה מותר יהיה להעלות לתורה חילוני בן דורנו. זאת כיוון שדעת החכם-צבי אינה מוסכמת על הכל, ומסתבר שאף הוא עצמו לא אמרם אלא בכופרים שבדורו. חילוניים בני דורנו הם תינוקות שנשבו, כפי שכתבו פוסקים רבים, ואינם מוגדרים רשעים או כופרים בעיקר (ראה באריכות בפרק 'תינוק שנשבה').

גם הרב פיינשטיין (לעיל סעיף ג), שכתב שגם אם למד הכופר את כפירתו מאבותיו עדיין אין ברכתו ברכה, כתב בעצמו בהמשך דבריו שלא בכל חילוני אמורים הדברים, ולמשל – המחלל שבת לתיאבון ברכתו ברכה, ומותר להעלותו לתורה². אלא שלדעתו אין לכבד עוברי עבירה, ולכן יש להימנע מלהעלות לתורה גם אותם, אם לא במקום צורך כגון כשיש להם יארציט, או כשיש חשש למחלוקת וכדומה (או"ח ח"ג סי' כא).

עוד הוסיף וכתב שבימים הנוראים, כשמצוי שגם הרחוקים מתעוררים בתשובה, מותר להעלות את הכל: "לרוב בני אדם מהסתם שבאין להתפלל – מותר". כלומר, בימים אלו עצם ביאתו של החילוני להתפלל מוכיחה שאינו כופר, וממילא הרי הוא כשר וראוי לברכה. סברה זו כתבו גם בשם הרב שפירא לעניין צירוף למניין (בראש ספר אור-יצחק [יעקובוביץ]), ומסתבר שהוא הדין בנידון דידן. הרב שפירא לא חילק בין ימים נוראים לשאר ימות השנה.

ז. הבעיות המיוחדות בשבת נידונו בפרק 'מצווה הבאה בחילול שבת'.

ח. מדבריו נראה שמעדיף מי שמגדיר עצמו חילוני שאינו מקיים מצוות אך מאמין בה', ממי שמתפלל במניין כל יום אך משייך עצמו לקבוצה מסוימת – ואפילו לקונסרבטיבים. זאת מכיוון שבמקרה זה הרי הוא משייך עצמו לקבוצה בעלת שיטה, המבוססת על כפירה במסורת התורה שבעל פה.

עמדה אחרת נקט הרב וואזנר (בתשובה לרב שלזינגר, שו"ת שואלין ודורשין ח"ג סי' ד), שאסר להעלות חילוני לתורה לא מכיוון שכפירתו פוסלת אותו, אלא על מנת שלא לחזק אותו בדרכו הרעה. לדעתו, אם נחלוק כבוד לחילוניים במסגרת בית הכנסת, יטעו לחשוב "הרינו כמותכם" – ולעולם לא ישובו בתשובה. סברה זו מחודשת למדי, ולא מצינו פוסקים שחששו לה^ט.

אדרבא, הרמב"ם כתב בסוף איגרת השמד:

אין ראוי להרחיק מחללי שבתות ולמאוס אותם, אלא מקרבם ומזרזם לעשות המצוות. וכבר פירשו רבותינו ז"ל, שהפושע אם פשע ברצונו כשיבוא לבית הכנסת להתפלל, מקבלים אותו ואין נוהגים בו מנהג ביזיון. וסמכו על זה מדברי שלמה עליו השלום, שאמר: "לא יבזו לגנב כי יגנוב" - לא יבזו לפושעי ישראל שהם באים בסתר לגנוב מצוות^י.

דברים מפורשים כנגד טענתו של הרב וואזנר מצאנו בשו"ת רשב"ן^{יא} (סימן ז), שכתב שאע"פ שהדין הוא שאין מזמנין על מומר ואין מצרפין אותו למניין, אנו "בדור הבוגד הזה" – כהגדרתו – מזמנים עם עוברי עבירה ומחללי שבת ומצרפים אותם למניין. מקור לדבריו הוא מוצא ברא"ש (ברכות פרק ז סי' כ, ומקורו בתוספות שם מז, ב ד"ה "אמר רב הונא"), שפסק כבר בימיו שמזמנים על עמי הארצות, למרות שהדין בגמרא (ברכות שם) הוא שלא לזמן, כיוון שחוששים לאיבה ומשום דרכי שלום.

הרשב"ן עצמו מקשה, הלא אם נעשה כן יתרבו הרשעים ויתבטל הדין? ומתוך, שכיוון שרוב עוברי העבירה עושים לתיאבון ולא להכעיס, ולבם שלם עם ה' ואמונתו, לכן כשעומדים בתוך קהל מקיימי המצוות שעושים רצון קונם באימה וביראה, אז גם הם מהרהרים בתשובה. וגם אם אינו מהרהר בתשובה – מכל מקום "אין עווננו בו, היינו בגופו, ובאותה שעה הרי הוא כגוף אחר, ועד יום מותו מוכן הוא לשוב אל ה'. לכן אנו מצרפים גם אותם חטאים לדבר שבקדושה, כי ישראל אע"פ שחטא ישראל הוא". נמצא

ט. לכאורה נראה כי במקום מחלוקת וחשש מריבה לא יחמיר הרב וואזנר, וכדברי הרב פיינשטיין המובאים לעיל.

י. גם הרב גורן בתשובתו הנ"ל (לעיל הערה ג) סמך על דברי הרמב"ם, והורה לקרבם ולהעלותם לתורה. אמנם הרב געשטעטנער השיב על ראייה זו, שהרמב"ם לא דיבר אלא במי שפשע מחמת פחד השמד. ואע"פ שכתב "אם פשע ברצונו" – כוונתו שהושפע מהפחד, והחליט לפשוע למרות שלא הכריחוהו בפועל. ועוד העמיד דווקא כשרוצה לחזור בתשובה. עיין בדבריו המובאים בשו"ת שואלין-ודורשין ח"ג סי' ד, בתשובה השוללת עלייה לתורה למחלל שבת. אבל האוקימתא שעשה דחוקה בלשון הרמב"ם, כמבואר מלשונו המצוטטת כאן. לעניין חזרה בתשובה כבר הובאו דברי הבי"י (לעיל סוף סעיף ב), שמדובר גם כשלא עשה תשובה.

יא. להרב שלמה שיק, שהיה רב בהונגריה, יצא לאור שנת תר"ס.

שלא זו בלבד שאיננו מחזקים את הרשעים, אלא אדרבה – אנו גורמים להם הרהורי תשובה ומזכים אותם⁹⁷.

בשו"ת מלמד-להועיל (ח"א או"ח סי' כט) הביא בקיצור את דברי הרשב"ן ועימו אחרונים נוספים בדור שלפניו ובדורו, שסמכו בהונגריה ובאשכנז להקל ולתת למחללי שבת בפרהסיא אף לרדת לפני התיבה. סברת ההיתר היא, שבימינו אינם עושים להכעיס⁹⁸.

גם הרב אויערבאך⁹⁹ כתב שסומך על דברי המלמד-להועיל, שהביא הרבה גדולי עולם שהקלו במחללי שבתות שבזמננו, ובפרט כשנעשה למטרה קדושה של קירוב רחוקים לתורה וליראת שמים. לכן התיר להעלות לתורה, אם יש עשרה כשרים בנוסף להם (שהרי בלא עשרה אין להוציא ספר תורה)¹⁰⁰.

הרב חיים דוד הלוי כתב בספרו עשה לך רב (ח"ג סי' טז) שאילו זכינו ורוב העם היה שומר מצוות, היה עלינו להרחיק מחללי שבתות מבית הכנסת עד שישבו. אך מאחר והמצב הפוך, הרי שעלינו לקרבם. ולעניין עלייה לתורה כתב, שאמנם לכתחילה יש לקוראם רק כתוספת על הקרואים בקריאה שניה (כמנהג הספרדים, שהעולים הנוספים קוראים פסוקים שכבר נקראו על ידי העולים המחויבים), אבל בדורנו יש להקל בכך ולהעלותם גם כחלק מן הקרואים כסדר.

הרב עובדיה יוסף הביא בתשובתו הנ"ל (סעיף ב) דברי כמה פוסקים המתחשבים בדורותינו הפרוצים בעבירות, ובהם היעב"ץ, שכתב בתשובה שהיה מסביר פנים למגלחים בתער כדי שלא יפקרו יותר ויצאו לגמרי מן הדת, ובדור שלפנינו האדמו"ר רבי

יב. יש להעיר שבתשובה אחרת שלו כתב בשם ליקוטי חבר בן חיים (תלמיד החת"ס), סיבת היתר שונה, לגבי כהן העולה לדוכן למרות שהוא מחלל שבת בפרהסיא: "אחרי שאין ידו תקיפה, וגברו בעלי זרוע, אין כח בידינו להורידו אם עלה מעצמו. אבל לקרותו לפרוש כפיו – אתמהה!" לפי זה אין להעלות חילוני לתורה או לתת לו לעבור לפני התיבה, שהרי אינו עולה בחזקת יד. אבל לפי התשובה שבגוף הפרק נותנים לו גם לעלות לתורה. ואע"פ שלא הזכיר במפורש דין עלייה לתורה – זיל בתר טעמא, וכך הביא בעל מלמד-להועיל בתשובה דלהלן בסמוך, והבין שעיקר דבריו לא מחמת ההכרח.

יג. הרשב"ן חלק על השואל-ומשיב ועוד אחרונים, שמיאנו לרשום בפנקס הקהילה תינוק שאביו מסרב למולו משום "שאינו יהודי כלל", וכתב שהפריזו על המידה, שהרי יהודי הוא מעצם לידתו.

יד. בתשובה לרב מיכאל שון משיבת אור-שמח, מובאת כלשונה בשו"ת רבבות-אפרים ח"ז סי' תב, ובשו"ת שואלין-ודורשין שם.

טו. יש לעיין למה דרש עשרה כשרים, שהרי במקום אחר כתב שבמקום הצורך יש לסמוך להקל לצרפם למניין, וזו לשונו: "בעניין מחלל שבת בפרהסיא רבו מאוד הסוברים שאין לצרף אותם למניין... אולם במקום הצורך יש לסמוך על אלה שכתבו שבזמננו, שהפרוץ מרובה על העומד, הרי הם כתינוקות שנשבו בין הנכרים... יש להשתדל לא לגרום צער ועלבון לאנשים אחרים, וכל שכן לא לגרום להם התרחקות ח"ו מהדת. ולזאת יש להתנהג באופן שיהא שם שמים מתאהב..." (קובץ מבקשי-תורה סיון תשנ"ה סי' קסג, מובא גם בספר אישי-ישראל עמ' קלא). ושמה לא התכוון אלא שלכתחילה ראוי שיהיו עשרה כשרים. אמנם בספר הליכות-שלמה עמ' קמט הערה 54 הביאו כתבי תלמידים בשמו של הרב אויערבאך, האוסר להעלות לתורה עברין שאינם שומר תורה ומצוות כלל, וצ"ע שהוא נגד פרסומי המפורשים.

יהושע מבעלז, שהעידו עליו שעשה כך בפועל. גם הרב משה שטרנבוך (תשובות והנהגות ח"ב סי' קלח) כתב שמחללי שבת בפרהסיא שבימינו מאמינים בה, אבל חושבים שהקב"ה ותרן ושמירת השבת בפועל אינה חשובה כל כך, ולכן ברכתם ברכה¹⁰.

סדר העליות

למרות שרבו המתירים להעלות חילוניים לתורה, הרי שלכתחילה נעדיף להעלותם באופן שיהיה מקובל על הכל, כדי לצאת גם ידי הסברה שברכות אלה הן חיוב על הציבור ולאחר התקנה צריך לשמוע את כל הברכות משבעת העולים (ראה לעיל סעיף א). שתי אפשרויות נידונו בפוסקים בסדר העליות כשיש חילוני ביניהם:

א. לסמוך על תקנה קריאת התורה הקדומה, לפיה עיקר החשיבות היא בעלייה הראשונה והאחרונה.

ב. שלא לסמוך על התקנה הקדומה, מה שמגביר את הבעייתיות לגבי כל עולה.

לדעת הרב בן-ציון אבא שאול (אור-לציון ח"ב עמ' פה) אפשר להעלות מחלל שבת לתורה בשמחות וכדומה, למרות שברכתו אינה ראויה¹¹. זאת מכיוון שמסתמך על התקנה הראשונה, ואם כן אפשר לסמוך על ברכתם של הראשון והאחרון. עוד צירף להיתר זה סיבה נוספת, שהקורא מצטרף אף הוא למניין שבעת העולים המחויבים תחת העולה שיש ספק בכשרותו. אמנם כתב שאם אפשר להעלות את המחלל שבת כ'מוסיף' על שבעת הקרואים, עדיף כך.

הרב אליהו הענקין¹² (תשובות איברא עמ' י) כתב שיש להעלותו דווקא בתוך הקרואים, ולהקפיד שהראשון והאחרון יהיו כשרים, וכתקנה הקדומה (לעיל סעיף א ובהערה ב). לדעתו אפשר להעלות כמה קרואים חילוניים, ובלבד שהראשון והאחרון יהיו כשרים.

אמנם בשו"ת אגרות-משה (או"ח ח"ג סי' כא) שלל בפירוש את האפשרות לסמוך על תקנה ראשונה, וכתב שלמרות שהקורא הוא שמשמע לציבור את הפרשה ולא העולה – מכל מקום הרי זו קריאה בלא ברכה, "וגרע מקודם שתיקנו שיברך כל אחד ואחד, דהא

10. ראה בדבריו המובאים בפרק 'דיון ומקרים שכיחים', הערה יט. כעין ראייה לדעת המתירים אפשר להביא ממה שהתירו לחילוני לשמש כשליח ציבור, שתפקידו המקורי להוציא את הרבים ידי חובתם (ראה בפרק 'שליח ציבור'), ואם כן כל שכן שמותר לו לעלות לתורה – שאין בה דין הוצאת הרבים ידי חובתם (וכמו שכתבנו לעיל בסעיף א).

11. אמנם בתשובה אחרת (אור-לציון ח"ב סי' ט' עמ' כה-כו), כתב שאפשר לענות אמן על ברכותיו כיון שישראל הוא, ולא נזקק להסברים נוספים. בהסבר דבריו י"ל שכיון שהוא יהודי ומצווה לברך ולקיים כל המצוות, נכון הוא מה שבירך אשר בחר בנו וציונו וכו', גם אם אינו מקיים בפועל הרבה מצוות. למרות זאת כתב שאין יוצאים בברכה זו ידי-חובה כמובא בפנים. יש כנראה לחלק בין הצורך לענות אמן אחר ברכה שנאמרה מפי המחויב בה, לבין האפשרות לצאת בה ידי חובה, שהרי מכל מקום אין הוא שומר תורה ומצוות, ועדיין צריך עיון.

12. נחשב בזמנו לפוסק מרכזי עבור יהדות צפון-אמריקה, נפטר בשנת תשל"ג.

כבר נסתלק חשיבות ברכה של הראשון משאר הפסוקים, אחרי שכבר בירך אחר קריאתו ברכה דלאחריה".

כבר הבאנו לעיל את דברי הרב חיים דוד הלוי והרב עובדיה יוסף, שניתן להעלות חילוני דווקא לאחר שבעה קרואים שומרי מצוות. בשם החזון-איש מובא (בספר פאר הדור ח"ג עמ' לו), שהתיר להעלות אביו של בר-מצווה חילוני לאחר שבעה קרואים^ט. בנידון זה יש להעיר, שעליית נער בר-מצווה בשבת הסמוכה להיותו בן י"ג פשוטה יותר בהיתרה גם לדעת החכם-צבי והפמ"ג, שכן עד עתה לא היה חייב במצוות והרי הוא כמעט כ'לוח חלק' לעניין זה.

לפי מנהג הספרדים במקומות רבים להעלות את הנוספים בעליית השישי ולקרוא להם שוב ושוב את אותם הפסוקים שכבר קראו – הפתרון פשוט יותר, שיעלו מחללי שבת בהוספות (אמנם לא תמיד הם עצמם מוכנים לזה ומעוניינים בעליות המכובדות יותר, ועבורם נשתמש בפתרונות שהוצעו לעיל).

סיכום

א. מותר להעלות לתורה גם מי שידוע לנו שעבר עבירה. אמנם אם הרב והקהל רוצים לגדור גדר ולמנוע עלייה ממי שעבר עבירה מסוימת – רשאים הם לעשות כן.

ב. יש אוסרים להעלות מחלל שבת בפרהסיא, ושני טעמים לדבר: שמא מחזקים בזה ידיהם, שיחשבו 'הרינו כמותכם' ולא יחזרו למוטב. ועוד, שאין לכבד עוברי עבירה ולהראות בזה שלא איכפת לנו שעוברים עבירות. גם האוסרים זאת למבוגר, מכל מקום יתירו לילד שטרם מלאו לו שלוש עשרה שנים או שמלאו לו באותה השבת, שהרי עד אז היה פטור ממצוות, ואינו מוגדר כמחלל שבת. כמו כן מותר לתת לאורחים שאר כיבודים, כגון: פתיחת ארון, הגבהה וגלילה.

ג. פוסקים רבים מתירים לכבד בעלייה גם מחללי שבת שבזמננו, כדי לקרבם לתורה, אבל מורים להגביל את כמות העולים במידת האפשר. מי שידוע לנו בתור כופר בה' או בתורה – אין להעלותו לתורה. אם עלה שלא כדון, אין לענות אמן על ברכתיו.

ד. כשמעלים מחלל שבת לקריאת התורה:

1. בבית כנסת ספרדי עדיף לקרוא לו בהוספות שרגילים לעשות לאחר שישי, כשחוזרים על אותם פסוקים מספר פעמים.

2. אם הוא מתעקש לקבל עלייה רגילה ולא חזרה, או שעולה לתורה בבית כנסת אשכנזי, לכתחילה יקראו לו אחרי שבעה. אפשר לסמוך על הקדיש המפסיק בין שביעי למפטיר, ולקרוא אפילו אב ובנו לאחרון ולמפטיר (שואלין-ודורשין ח"ג סי' ד).

3. בשעת הצורך יכולים לקרוא בתוך שבעה אפילו מספר חילוניים, אבל יש להקפיד שהראשון והשביעי יהיו כשרים. ובדיעבד יש לסמוך על המקלים בכל עניין.

יט. וכ"כ בספר אישי-ישראל (להרב פפויפר, עמ' תא).